

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

NJ 2016/351

Hugenholtz, P.B.

Publication date

2016

Document Version

Final published version

Published in

Nederlandse Jurisprudentie

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hugenholtz, P. B. (2016). NJ 2016/351. 351. Case note on: HvJ EU, 3/09/14, ECLI:EU:C:2014:2132 (Deckmyn/Vandersteen). *Nederlandse Jurisprudentie*, 2016(37), 4661-4667.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

NJ 2016/351

**HOF VAN JUSTITIE VAN DE EUROPESE UNIE
(GROTE KAMER)**

3 september 2014, nr. C-201/13

(V. Skouris, K. Lenaerts, R. Silva de Lapuerta, M. Ilesic, L. Bay Larsen, A. Borg Barthet, M. Sofjan, A. Rosas, G. Arestis, S. Svaby, A. Prechal, C. Vajda, S. Rodin; A-G P. Cruz Villalón)
m.nt. P.B. Hugenholz

Art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29/EG

RvdW 2015/124

NJB 2014/1634

ECLI:EU:C:2014:2132

ECLI:EU:C:2014:900

Verzoek om een prejudiciële beslissing ingediend door het Hof van Beroep te Brussel (België) bij beslissing van 8 april 2013.

Auteursrecht en naburige rechten. Reproductierecht. Beperkingen en restricties. Begrip ‘parodie’. Autonom Unierechtelijk begrip.

Art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij moet aldus worden uitgelegd dat het in deze bepaling vervatte begrip ‘parodie’ een autonoom Unierechtelijk begrip is.

Art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 moet aldus worden uitgelegd dat de wezenlijke kenmerken van de parodie erin bestaan dat, enerzijds, een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven. Het begrip ‘parodie’ in de zin van deze bepaling dient niet te voldoen aan zodanige voorwaarden dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt.

Evenwel moet de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en rechten van de in de art. 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dit art. 5 lid 3 onder k.

Het staat aan de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29, in de veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening deze

wezenlijke kenmerken van de parodie vertoont, dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt.

Johan Deckmyn

tegen

Helena Vandersteen c.s.

Hof van Justitie EU:

1 Het verzoek om een prejudiciële beslissing betreft de uitlegging van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29/EG van het Europees Parlement en de Raad van 22 mei 2001 betreffende de harmonisatie van bepaalde aspecten van het auteursrecht en de naburige rechten in de informatiemaatschappij (PB L 167, blz. 10).

2 Dit verzoek is ingediend in het kader van een geding tussen J. Deckmyn en Vrijheidsfonds VZW (hierna: ‘Vrijheidsfonds’), een vereniging zonder winstoogmerk, enerzijds, en verschillende erfgenamen van Willy Vandersteen, de auteur van de stripverhalen *Suske en Wiske*, en de houders van de rechten op deze werken (hierna: ‘Vandersteen e.a.’), anderzijds, over de verspreiding door Deckmyn van een kalender waarop een tekening (hierna: ‘de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening’) is afgebeeld die gelijk op een tekening op de voorzijde van een van de albums van *Suske en Wiske*.

Toepasselijke bepalingen

Unierecht

3 Punt 3 van de considerans van richtlijn 2001/29 luidt als volgt:

“De voorgestelde harmonisatie zal bijdragen tot de uitoefening van de vier vrijheden van de interne markt en past in het kader van de eerbiediging van de fundamentele rechtsbeginselen en met name de eigendom — met inbegrip van de intellectuele eigendom — de vrije meningsuiting en het algemeen belang.”

4 Punt 31 van de considerans van deze richtlijn preciseert:

“Er moet een rechtvaardig evenwicht van rechten en belangen worden gewaarborgd tussen de verschillende categorieën rechthebbenden en tussen de verschillende categorieën rechthebbenden en gebruikers van beschermd materiaal. [...]”

5 Artikel 5, ‘Beperkingen en restricties’, van deze richtlijn bepaalt in lid 3:

“De lidstaten kunnen beperkingen of restricties op de in de artikelen 2 en 3 bedoelde rechten [‘Reproductierecht’ respectievelijk ‘Recht van mededeling van werken aan het publiek en recht van beschikbaarstelling van ander materiaal voor het publiek’] stellen ten aanzien van: [...]”

k) het gebruik voor karikaturen, parodieën of pastiches; [...].”

Belgisch recht

6 Artikel 22, § 1, van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten (*Belgisch Staatsblad* van 27 juli 1994, blz. 19297) bepaalt:

“Wanneer het werk op geoorloofde wijze openbaar is gemaakt, kan de auteur zich niet verzetten tegen:

[...]

6 een karikatuur, een parodie of een pastiche, rekening houdend met de eerlijke gebruiken; [...]”

Hoofdgeding en prejudiciële vragen

7 Deckmyn is lid van het Vlaams Belang, en het Vrijheidsfonds heeft volgens zijn statuten als doel, met uitsluiting van enig winsttoegmerk, deze politieke partij financieel en materieel te ondersteunen.

8 Op de nieuwjaarsreceptie die de stad Gent (België) op 9 januari 2011 heeft georganiseerd, heeft Deckmyn kalenders voor 2011 verspreid, waarop vermeld stond dat hij de verantwoordelijke uitgever daarvan was. Op de voorzijde van deze kalenders was de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening afgebeeld.

9 Deze tekening lijkt op de tekening op de voorzijde van het stripalbum ‘De Wilde Weldoener’ van *Suske en Wiske*, dat Willy Vandersteen in 1961 heeft gecreëerd. Laatstbedoelde tekening toont een van de hoofdpersonages van dat album, gekleed in een wit gewaad terwijl hij muntstukken uitstrooit voor personen die ze proberen op te rapen. In de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening is dit personage vervangen door de burgemeester van de stad Gent en werden de personen die de muntstukken oprapen, vervangen door gesluierde en gekleurde figuren.

10 Van mening dat met de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening en de mededeling ervan aan het publiek inbreuk werd gemaakt op hun respectieve auteursrechten, hebben Vandersteen e.a. Deckmyn en het Vrijheidsfonds gedagvaard voor de Rechtbank van eerste aanleg te Brussel, die de gedaagden heeft veroordeeld tot staking van het gebruik van deze tekening, op straffe van een dwangsom.

11 Voor de verwijzende rechter, bij wie hoger beroep is ingesteld tegen het vonnis in eerste aanleg, voeren Deckmyn en het Vrijheidsfonds met name aan dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening een politieke spotprent is en een toegelaten parodie betreft in de zin van artikel 22, § 1, 6°, van de wet van 30 juni 1994 betreffende het auteursrecht en de naburige rechten.

12 Vandersteen e.a. betwisten deze uitlegging aangezien volgens hen een parodie moet voldoen aan een aantal voorwaarden, die in casu niet zijn vervuld, namelijk de parodie moet een kritische bestemming vervullen, zelf getuigen van oorspronkelijkheid, een humoristische doelstelling hebben, de bedoeling hebben het oorspronkelijke werk te

bespotten en niet meer vormelementen van het oorspronkelijke werk overnemen dan strikt noodzakelijk is om de parodie tot stand te brengen. In deze context laken zij de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening ook omdat een discriminerende boodschap wordt weergegeven aangezien de personen die in het oorspronkelijke werk de geldstukken oprapen, zijn vervangen door gesluierde en gekleurde figuren.

13 Het Hof van Beroep te Brussel heeft de behandeling van de zaak geschorst en het Hof de hiernavolgende prejudiciële vragen gesteld:

“1) Is het begrip ‘parodie’ een autonoom Unierechtelijk begrip?

2) Indien ja, dient een parodie de volgende voorwaarden te vervullen of aan de volgende kenmerken te voldoen:

– het vertonen van een eigen oorspronkelijk karakter (originaliteit);

– en wel zodanig dat de parodie redelijkerwijze niet aan de auteur van het oorspronkelijke werk kan toegeschreven worden;

– erop gericht zijn om aan humor te doen of de spot te drijven, ongeacht of de daarbij eventueel geuite kritiek het oorspronkelijke werk of iets dan wel iemand anders raakt;

– de bron vermelden van het geparodieerde werk.

3) Dient een werk nog andere voorwaarden te vervullen of aan andere kenmerken te voldoen om als een parodie bestempeld te kunnen worden?”

Beantwoording van de prejudiciële vragen

Eerste vraag

14 Volgens vaste rechtspraak van het Hof vereisen de eenvormige toepassing van het Unierecht en het gelijkheidsbeginsel dat de bewoordingen van een bepaling van Unierecht die voor de betekenis en de draagwijdte ervan niet uitdrukkelijk naar het recht van de lidstaten verwijst, normaliter in de gehele Europese Unie autonoom en uniform worden uitgelegd, rekening houdend met de context van de bepaling en het doel van de betrokken regeling (arrest *Padawan*, C-467/08, ECLI:EU:C:2010:620, punt 32 en aldaar aangehaalde rechtspraak [NJ 2011/509; *red.*]).

15 Uit die rechtspraak volgt dat het begrip ‘parodie’, dat is opgenomen in een bepaling van een richtlijn waarin niet naar het nationale recht wordt verwezen, moet worden beschouwd als een autonoom Unierechtelijk begrip en uniform moet worden uitgelegd op het grondgebied van de Unie (zie in die zin arrest *Padawan*, ECLI:EU:C:2010:620, punt 33 [NJ 2011/509; *red.*]).

16 Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door het feit dat de in artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 bedoelde beperking facultatief is. Een uitlegging volgens welke het de lidstaten die deze beperking hebben ingevoerd, vrij zou staan om de parameters ervan op een niet-geharmoniseerde

en mogelijkwijze van lidstaat tot lidstaat verschillende wijze nader in te vullen, zou immers indruisen tegen het doel van die richtlijn (zie in die zin arresten *Padawan*, ECLI:EU:C:2010:620, punt 36, [NJ 2011/509; red.] en *ACI Adam e.a.*, C-435/12, ECLI:EU:C:2014:254, punt 49 [NJ 2016/185; red.]).

17 Derhalve dient op de eerste vraag te worden geantwoord dat artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 aldus moet worden uitgelegd dat het in deze bepaling vervatte begrip 'parodie' een autonoom Unierechtelijk begrip is.

Tweede en derde vraag

18 Met zijn tweede en zijn derde vraag, die samen dienen te worden onderzocht, wenst de verwijzende rechter te vernemen hoe de in artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 voorziene beperking ten aanzien van de parodie moet worden opgevat. Hij vraagt met name of een parodie moet voldoen aan een aantal voorwaarden die hij in zijn tweede vraag opsomt.

19 Bij gebreke van een definitie van het begrip parodie in richtlijn 2001/29 moeten de betekenissen en de draagwijdte van dit begrip, volgens vaste rechtspraak van het Hof, worden bepaald in overeenstemming met de in de omgangstaal gebruikelijke betekenis ervan, met inachtneming van de context waarin het wordt gebruikt en de door de regeling waarvan het deel uitmaakt beoogde doelstellingen (zie in die zin arrest *Diakité*, C-285/12, ECLI:EU:C:2014:39, punt 27 en aldaar aangehaalde rechtspraak [NJ 2014/185; red.]).

20 Met betrekking tot de gebruikelijke betekenis van het begrip 'parodie' in de omgangstaal staat vast, zoals de advocaat-generaal in punt 48 van zijn conclusie heeft opgemerkt, dat de wezenlijke kenmerken van een parodie erin bestaan dat, enerzijds, een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven.

21 Noch uit de gebruikelijke betekenis van de term 'parodie' in de omgangstaal noch trouwens, zoals de Belgische regering en de Europese Commissie terecht opmerken, uit de bewoordingen van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 blijkt dat dit begrip dient te voldoen aan de voorwaarden die de verwijzende rechter in zijn tweede vraag noemt, te weten dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt.

22 Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door de context van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29, dat een beperking bevat op de rechten van de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn en dus eng moet worden uitgelegd (zie in die zin arrest *ACI Adam e.a.*, ECLI:EU:C:2014:254, punt 23).

23 Bij de uitlegging van het begrip parodie moet immers in elk geval ervoor gezorgd worden dat de nuttige werking van de vastgestelde beperking wordt beschermd en het doel ervan wordt geëerbiedigd (zie in die zin arrest *Football Association Premier League e.a.*, C-403/08 en C-429/08, ECLI:EU:C:2011:631, punt 163 [NJ 2012/164; red.]).

24 Het feit dat artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 een beperking vormt, heeft dus niet tot gevolg dat de werkingssfeer van deze bepaling wordt verengd door voorwaarden als die vermeld in punt 21 van dit arrest, die niet blijken uit de gebruikelijke betekenis van het begrip 'parodie' in de omgangstaal en evenmin uit de bewoordingen van deze bepaling.

25 Met betrekking tot het doel dat wordt beoogd met artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29, dient te worden herinnerd aan de doelstellingen die door deze richtlijn in het algemeen worden nagestreefd, waaronder – zoals blijkt uit punt 3 van de considerans ervan – een harmonisatie die zal bijdragen tot de uitoefening van de vier vrijheden van de interne markt en die past in het kader van de eerbiediging van de fundamentele rechtsbeginselen en met name de eigendom – met inbegrip van de intellectuele eigendom –, de vrije meningsuiting en het algemeen belang. Vaststaat dat de parodie een geschikt middel vormt om een mening te uiten.

26 Zoals blijkt uit punt 31 van de considerans van richtlijn 2001/29, beogen voorts de bij artikel 5 van deze richtlijn ingevoerde beperkingen op de rechten die zijn toegekend bij de artikelen 2 en 3 ervan, een 'rechtvaardig evenwicht' te waarborgen tussen met name de rechten en de belangen van de auteurs enerzijds en die van de gebruikers van beschermd materiaal anderzijds (zie in die zin arresten *Padawan*, ECLI:EU:C:2010:620, punt 43 [NJ 2011/509; red.], en *Painer*, C-145/10, ECLI:EU:C:2011:798, punt 132 [NJ 2013/66; red.]).

27 De toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 moet bijgevolg een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en de rechten van de in de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dat artikel 5 lid 3 onder k.

28 Teneinde na te gaan of de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt, moet met alle omstandigheden van het geval rekening worden gehouden.

29 Zo moet met betrekking tot het geding waarin de verwijzende rechter uitspraak moet doen, worden opgemerkt dat volgens Vandersteen e.a., omdat in de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening de personen die in het oorspronkelijke werk de muntstukken oprapen zijn vervangen door gesluierde en gekleurde figuren, deze tekening

een discriminerende boodschap weergeeft met als gevolg dat het beschermde werk met een dergelijke boodschap wordt geassocieerd.

30 Is dat inderdaad het geval, hetgeen de verwijzende rechter moet uitmaken, dan moet worden herinnerd aan het belang van het verbod van discriminatie op grond van ras, huidskleur en etnische afstamming, zoals dit beginsel concrete vorm heeft gekregen in richtlijn 2000/43/EG van de Raad van 29 juni 2000 houdende toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van personen ongeacht ras of etnische afstamming (PB L 180, blz. 22) en is bevestigd in met name artikel 21, lid 1, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie.

31 In deze omstandigheden hebben de houders van de rechten bedoeld in de artikelen 2 en 3 van richtlijn 2001/29, zoals Vandersteen e.a., in beginsel er rechtmatig belang bij dat het beschermde werk niet met een dergelijke boodschap wordt geassocieerd.

32 Bijgevolg is het de taak van de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29, in de veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening de in punt 20 van dit arrest genoemde wezenlijke kenmerken vertoont, het rechtvaardige evenwicht waarnaar is verwezen in punt 27 van dit arrest, in acht neemt.

33 Derhalve dient op de tweede en de derde vraag te worden geantwoord dat artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 moet worden uitgelegd dat de wezenlijke kenmerken van de parodie erin bestaan, enerzijds, dat een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, dat aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven. Het begrip 'parodie' in de zin van deze bepaling dient niet te voldoen aan zodanige voorwaarden dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodiëerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodiëerde werk vermeldt.

34 Evenwel moet de toepassing in een concreet geval van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 een rechtvaardig evenwicht in acht nemen tussen, enerzijds, de belangen en rechten van de in de artikelen 2 en 3 van deze richtlijn bedoelde personen en, anderzijds, de vrije meningsuiting van de gebruiker van een beschermd werk die zich beroept op de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van dit artikel 5 lid 3 onder k.

35 Het staat aan de verwijzende rechter om, rekening houdend met alle omstandigheden van het hoofdgeding, te oordelen of de toepassing van de beperking ten aanzien van de parodie in de zin van artikel 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29, in de

veronderstelling dat de in het hoofdgeding aan de orde zijnde tekening deze wezenlijke kenmerken van de parodie vertoont, dit rechtvaardige evenwicht in acht neemt.

[...]

Het Hof (Grote kamer) verklaart voor recht: [zie cursieve kop].

Noot

De plaats van de parodie in het auteursrecht is van oudsher omstreken. Geen wonder: de parodie — volgens Van Dale een 'kluchtige, spottende nabootsing van een (letterkundig) werk waarbij vorm en toon min of meer behouden blijven, maar de stof zo wordt ingekleed dat het effect lachwekkend is' — staat welhaast per definitie op gespannen voet met het uitsluitende recht van de auteur zijn werk te verveelvoudigen. Daarentegen is het algemene belang van de parodie als vorm van meningsuiting en culturele expressie onbetwist. De parodie bevindt zich aldus midden in het spanningsveld tussen auteursrecht en uitingvrijheid. Oppenorth noemde de parodie om deze reden — met enige overdrijving — 'een tyrannosaurus in het auteursrecht' [*Auteursrecht/AMR* 1985, p. 3]. Generaties van rechters en rechtsgeleerden hebben hun tanden stuk gebeten op de vraag hoe de parodie in het systeem van het auteursrecht een plaats te geven. Zo ontwikkelde de Duitse rechtsleer en rechtspraak de leer van de 'antithematische Darstellung': ook al ontleent de parodie haar vorm aan het werk — er is geen sprake van een inbreukmakende bewerking omdat de parodie aan het werk een geheel eigen betekenis geeft [zie Grosheide, in: Grosheide (red.), *Parodie*, Den Haag 2006, p. 21].

Het standaardarrest in Nederland was lange tijd de zaak *Suske & Wiske* [HR 13 april 1984, *NJ* 1984/524 m.nt. LWH; zie ook Cohen Jehoram, *Ars Aequi* 33 (1984), p. 565-570]. Willy Vandersteen, de Belgische schepper van de populaire stripverhalen, maakte bezwaar tegen de publicatie van niet door Vandersteen gecreëerde stripverhalen waarmee met personages uit de *Suske & Wiske*-reeks de draak werd gestoken, zoals 'De Keizerkraker' en 'De Glunderende Gluurder'. De uitgever van deze nepstrips beriep zich tevergeefs op het parodiërende karakter ervan, omdat volgens het Amsterdamse hof de — auteursrechtelijk beschermde — stripfiguren van Vandersteen vrijwel exact waren nagebootst. Weliswaar was volgens het Hof in een parodie 'zelfs een vergaande mate van nabootsing van het geparodiëerde werk geoorloofd, indien en voorzover die nabootsing noodzakelijk is om dat werk herkenbaar, daarmee het parodiërend karakter van het eigen werk duidelijk te maken', maar deze grens was in casu ruimschoots overschreden. De Hoge Raad liet deze overweging in stand, zonder er een eigen oordeel aan te verbinden.

Parodiëren mocht dus onder het oude recht, maar slechts mondjesmaat; de ontlening mocht

niet verder gaan dan nodig was voor het parodiërend effect. Erg veel ruimte leek deze maatstaf de parodist daarmee niet te geven [Spoor, *AMR*, 1985, p. 108]. Bovendien bleef onduidelijk hoe de *Suske & Wiske*-regel in het auteursrechtelijke systeem moest worden ingepast. Was hier wellicht sprake van een ongeschreven, door de uitingsvrijheid inge-geven beperking van het auteursrecht?

Aan deze onduidelijkheid kwam een einde door de implementatie van de Europese Auteursrecht-richtlijn (Richtlijn 2001/29/EG) in 2004. De richtlijn harmoniseert de belangrijkste auteursrechtelijke exploitatierechten: de rechten van reproductie, mededeling aan het publiek (openbaarmaking) en distributie. Daarnaast voorziet zij in partiële harmonisatie van de wettelijke beperkingen (excepties) van het auteursrecht. Art. 5 van de richtlijn schrijft één beperking voor (het recht om tijdelijke kopieën te maken als onderdeel van een technisch procedé; art. 13a Auteurswet), en noemt daarnaast een twintigtal facultatieve beperkingen waaruit de lidstaten kunnen kiezen. Wettelijke beperkingen buiten deze lijst zijn niet toegestaan.

Een van deze twintig beperkingen is te vinden in art. 5 lid 3 onder k: lidstaten mogen het reproductie- en het mededelingsrecht beperken ten aanzien van 'het gebruik voor karikaturen, parodieën of pastiches'. Deze bepaling is geïnspireerd door de Franse auteurswet die al sinds 1957 voorzag in een specifieke exceptie voor 'la parodie, le pastiche et la caricature, compte tenu des lois du genre' [art. 41 Loi nr. 57-298 du 11 mars 1957, thans art. L122-5 (4) Code de la propriété intellectuelle]. Ook in België bestond sedert 1994 een afzonderlijke parodiebeperking. Als land dat de humor ook hoog in het vaandel draagt, kon Nederland hierbij niet achter blijven. Met ingang van 1 september 2009 [Stb. 2004, 336] bepaalt art. 18b Auteurswet:

"Als inbreuk op het auteursrecht op een werk van letterkunde, wetenschap of kunst wordt niet beschouwd de openbaarmaking of verveelvoudiging ervan in het kader van een karikatuur, parodie of pastiche mits het gebruik in overeenstemming is met hetgeen naar de regels van het maatschappelijk verkeer redelijkerwijs geoorloofd is."

Daarmee heeft de wetgever als een *deus ex machina* een einde gemaakt aan een langjarige discussie: de parodie mag gewoon, mits zij in overeenstemming is met de maatschappelijke gebruiken (de 'lois du genre') – een voorwaarde die bij Nota van wijziging aan de bepaling werd toegevoegd, opnieuw naar het Franse voorbeeld. In de Memorie van toelichting wordt verwezen naar deze discussie en met name naar de kritiek die het *Suske & Wiske*-arrest destijds heeft opgeroepen. [Nota n.a.v. Verslag, *Kamerstukken II* 2002/03, 28482, 5, p. 38]. De wettelijke erkenning van de parodie in het auteursrecht liet echter nog allerlei vragen onbeantwoord. Geeft de nieuwe exceptie vrij baan aan iedere parodiërende uiting of moet de parodie specifiek betrekking hebben op het gearparodieerde werk? Moet de parodie zelf als oor-

spronkelijk werk zijn aan te merken om onder de nieuwe uitzondering te vallen? En bovenal: wat is eigenlijk een parodie?

Het hierboven afgedrukte *Deckmyn*-arrest van het Hof van Justitie EU geeft antwoord op deze en verwante vragen. Evenals de zaak *Suske & Wiske* gaat het hier om (beweerd) parodiërend gebruik van het werk van Willy Vandersteen (†1990). Tijdens de nieuwjaarsreceptie 2011 van de stad Gent deelde Johan Deckmyn, gemeenteraadslid namens het Vlaams Belang, kalenders uit met op het voorblad een bewerking van de cover van het stripalbum 'De Wilde Weldoener' – woorden die in grote letters op de kalender waren terug te vinden, met in kleine letters 'vrij naar Vandersteen'. In de plaats van stripheld Lambiek, die op de originele cover gekleed in een wit gewaad en omhooggestuwd door een propeller over een gretige mensenmenigte munten uitstrooit, is het op de VB-kalender de socialistische burgemeester Daniël Termont die geldstukken werpt naar een publiek van in dit geval gesluierde en gekleurde figuren. [De tekeningen in kwestie zijn opgenomen in de conclusie van de A-G of door een image-search op 'Deckmyn' gemakkelijk op te roepen.]

Is hier sprake van een geoorloofde parodie? De Brusselse rechtbank meende van niet; de VB-parodie was volgens de rechter geen origineel werk. Bovendien waren 'meer vormelementen uit het originele werk overgenomen dan strikt noodzakelijk is om een parodie tot stand te brengen' [zie Voorhoof, *AMI* 2014, p. 180]. In appel besloot het Brusselse hof van beroep tot het stellen van vragen van uitleg aan het Hof van Justitie.

De eerste vraag – is het begrip 'parodie' een autonoom Unierechtelijk begrip? – levert direct interessante jurisprudentie op. Volgens het HvJEU moet een richtlijnbeepaling die voor haar betekenis niet naar het recht van de lidstaten verwijst als een autonoom Unierechtelijke begrip worden beschouwd en uniform worden uitgelegd. [r.o. 14-15]. Dit geldt zelfs, aldus het Hof, in gevallen als deze waar het gaat om de uitleg van een facultatieve bepaling [r.o. 16]. Dit oordeel sluit weliswaar aan bij overweging 32 van de preambule van de richtlijn ('De lidstaten passen deze beperkingen en restricties op coherentte wijze toe') en bij eerdere rechtspraak van het Hof [zie m.n. *ACI Adam*, C-435/12, r.o. 49], maar roept toch vragen op. Ten eerste: welke bijdrage aan de interne markt levert de uniforme uitleg van een richtlijnbeepaling die onverplicht is, en tot op heden maar in een handjevol lidstaten is geïmplementeerd? Ten tweede: hoe verhoudt deze autonome uitleg zich tot de wetssystematiek van de Auteursrecht-richtlijn? Veel van de facultatieve beperkingen van de richtlijn zijn in zeer globale, 'prototypische' termen vervat [zie Hugenholtz & Senftleben, 'Fair use in Europe. In search of flexibilities', 2011]. Dat geldt met name voor het onderhavige art. 5 lid 3 onder k, dat in algemene en summierere termen de deur open zet voor nationale beperkingen ten aanzien van 'het gebruik voor karikaturen, parodieën of pastiches', zon-

der enige nadere voorwaarden te stellen. Daarmee lijkt de richtlijn de lidstaten een ruime discretionaire marge bij de implementatie te laten [zie Concl. A-G Trstenjak bij HvJ EU 1 december 2011, zaak C-145/10, NJ 2013/66 m.nt. Hugenholtz (*Painer*), par. 148-150]. Van deze flexibiliteit blijft echter weinig over als aan de termen van facultatieve beperkingen autonome unierechtelijke betekenis wordt gegeven [zie Rosati, *Common Market Law Review* 2015, p. 511].

Na deze unierechtelijke ouverture gaat het Hof in op de centrale vraag: wat is rehtens een parodie? Bij gebreke van een definitie in de richtlijn zoekt het Hof het antwoord, in navolging van A-G Cruz Vilalón, in 'de omgangstaal' [r.o. 19]. De A-G haalt eerst Aristoteles aan, raadpleegt vervolgens vier nationale woordenboeken, waaronder onze eigen Van Dale, en bestudeert daarna alle 22 EU-vertalingen van het van oorsprong Griekse 'parodie' (inclusief het Finse 'parodiassa'), om uiteindelijk te concluderen dat het moet gaan om 'een werk dat, met een spottende intentie, bestanddelen van een duidelijk herkenbaar bestaand werk combineert met voldoende originele bestanddelen, zodat het werk in redelijkheid niet kan worden verward met het oorspronkelijke werk'. Het Hof distilleert hieruit 'dat de wezenlijke kenmerken van de parodie erin bestaan dat, enerzijds, een bestaand werk wordt nagebootst doch met duidelijke verschillen met het bestaande werk en, anderzijds, aan humor wordt gedaan of de spot wordt gedreven'. Kortom, een parodie moet (1) duidelijke verschillen vertonen met het geparodieerde werk, en (2) humoristisch of spottend zijn bedoeld [r.o. 20].

Bij deze taalkundige exercities valt op dat nauwelijks aandacht wordt geschonken aan de twee andere begrippen in art. 5 lid 3 onder k: de karikatuur en de pastiche. Volgens de A-G zou een onderscheiding van deze begrippen mogelijk ongewenste 'tegenstrijdigheden opleveren' [par. 46]; het is daarom 'niet noodzakelijk om dit onderscheid verder uit te diepen'. Het Hof wijdt in zijn arrest zelfs geen woord aan beide andere begrippen. De Zwaan concludeert ['De bevrijdende lach', *AMI* 2014, p. 194] dat de parodie kennelijk het 'containerbegrip van de lach-exceptie' is geworden.

Gelden er dan geen nadere voorwaarden? Nee, zegt het Hof: "Noch uit de gebruikelijke betekenis van de term 'parodie' in de omgangstaal noch [...] uit de bewoordingen van art. 5 lid 3 onder k Richtlijn 2001/29 blijkt dat dit begrip dient te voldoen aan de voorwaarden die de verwijzende rechter in zijn tweede vraag noemt, te weten dat de parodie een ander eigen oorspronkelijk karakter vertoont dan louter duidelijke verschillen met het geparodieerde oorspronkelijke werk, redelijkerwijze aan een andere persoon dan de auteur van het oorspronkelijke werk zelf kan worden toegeschreven, betrekking heeft op het oorspronkelijke werk zelf of de bron van het geparodieerde werk vermeldt" [r.o. 21]. Daarmee veegt het Hof in één volzin de vloer aan met de stellingen van Vandersteen, en van nationale rechters en schrijvers overal in de EU. Van belang

is vooral het verwerpen van de derde voorwaarde: parodieën hoeven geen commentaar te leveren op het geparodieerde werk om voor de exceptie in aanmerking te komen. Niet alleen de parodie 'op', maar ook de parodie 'met' – zoals in casu het gebruik van het werk van Vandersteen voor een politieke uiting die met Suske&Wiske niets van doen heeft – is in beginsel toegelaten.

Ruim baan dus voor de parodie, maar er zijn toch grenzen, zo blijkt uit het vervolg van het arrest. Weliswaar hecht het Hof weinig aan de in eerdere arresten geformuleerde regel dat beperkingen eng zijn uit te leggen [r.o. 22] omdat de 'nuttige werking' van de beperking moet worden verzekerd [r.o. 23], dat neemt niet weg dat het er uiteindelijk om gaat een 'rechtvaardig evenwicht' tussen de rechten en belangen van de auteurs en die van gebruikers te waarborgen [r.o. 31]. Dit criterium (in de Engelse taalversie 'fair balance'), dat wij al eerder tegenkwamen in de rechtspraak van het Hof, neemt in het arrest een centrale plaats in. Het Hof plaatst deze rechten- en belangenafweging in de sleutel van de fundamentele rechten en vrijheden van het EU-Handvest [r.o. 25 en 30]: enerzijds de door art. 17 van het Handvest beschermde (intellectuele) eigendom, anderzijds de vrijheid van meningsuiting. Dat lijkt mij een juiste benadering: de vraag naar de geoorlooftheid van de parodie is au fond een kwestie van auteursrecht contra uitingsvrijheid. Het is aan de nationale feitenrechter om deze afweging met inachtneming van alle omstandigheden van het geval te verrichten [r.o. 28].

Daarbij rijst voor de Nederlandse rechter de vraag in hoeverre het oordeel van het Hof nog ruimte laat voor zelfstandige toetsing aan de 'lois du genre'. Is dit criterium, dat wel in art. 18b Aw (en in de Franse en Belgische wetten) voorkomt maar niet in de richtlijn, niet weggeharmoniseerd door de unierechtelijke benadering van het Hof? Veel verschil zal dit in een voorkomend geval wellicht niet maken, nu het hier gaat om een (aanvallende) zorgvuldigheidsnorm die (mede) grondrechtelijk zou moeten worden ingekleurd.

Enigszins verstopt in de overwegingen van het Hof over het 'rechtvaardig evenwicht' ontdekken we het waarom van de parodiebeperking. "Vaststaat dat de parodie een geschikt middel vormt om een mening te uiten", aldus het Hof in r.o. 25. Dat moge zo zijn, dat verklaart niet waarom het Hof eerder in het arrest zo gemakkelijk afscheid neemt van alle mogelijke beperkende voorwaarden. De parodie 'op' houdt doorgaans een (impliciet) oordeel in over het geparodieerde werk. Ook de politieke (Deckmyn-) parodie is evident een meningsuiting, maar of dat ook geldt voor alle mogelijke andere parodieën 'met' is zeer de vraag. Wat bijvoorbeeld te denken van het parodiërend gebruik van werken in een reclameuiting? Gezien de ruime bewoordingen van het arrest lijkt er geen reden te bestaan dergelijke parodieën van het wettelijke privilege uit te sluiten.

In par. 65 van zijn conclusie wijst de A-G er terecht op dat de parodie 'met' in onze hedendaagse

'communicatiecultuur' zodanig diep geworteld is dat zij bij de uitleg van het parodiebegrip niet buiten beschouwing mag worden gelaten. In feite heeft de A-G hiermee niet zozeer het oog op de vrijheid van meningsuiting in enge zin, als wel op de informatievrijheid in bredere betekenis. Beelden zijn – veel meer dan woorden – de symbolen van onze 'communicatiecultuur' geworden. Zo beschouwd geeft het *Deckmyn*-arrest een belangrijke aanzet tot de erkenning van de reeds vele jaren in de praktijk, maar nog niet rechtens gerealiseerde vrijheid om in zogeheten 'user generated content' van auteursrechtelijk beschermde werken gebruik te maken. (Denk aan de talloze komische of grappig bedoelde videocollages op YouTube en andere sociale platforms). In 2012 heeft de Commissie Auteursrecht voorstellen gedaan om de wet met deze praktijk in overeenstemming te brengen, bijvoorbeeld door aanpassing van de parodie-exceptie of uitbreiding van het citaatrecht [Advies aan de Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie over de mogelijkheden van het invoeren van een flexibel systeem van beperkingen op het auteursrecht. Deel 1: Een flexibele regeling voor user-generated content, 21 maart 2012]. Het is de vraag of aan zo'n uitbreiding na het *Deckmyn*-arrest, waarin voor creatief hergebruik met humoristische bedoelingen veel ruimte wordt gegeven, nog grote behoefte bestaat.

In het laatste deel van het arrest introduceert het Hof een m.i. onnodig complicerend element in deze belangenafweging. Zichtbaar worstelend met de mogelijk discriminerende boodschap van de VB-kalender (de 'gesluierte en gekleurde figuren' die de muntstukken oprapen), overweegt het Hof dat ook dit aspect moet worden meegewogen. In een zuiver auteursrechtelijke context zou hier het morele recht van de auteur om de integriteit van zijn werk te waarborgen een rol kunnen spelen. Maar morele rechten zijn in de EU niet geharmoniseerd; het Hof verwijst daarom, enigszins in arren moede, naar de richtlijn van 2000 inzake gelijke behandeling en naar art. 21 lid 1 EU Handvest. Het Hof concludeert hieruit dat de erven Vandersteen in beginsel een rechtmatig belang hebben niet met een dergelijke boodschap te worden geassocieerd [r.o. 30-31]. Dat moge een politiek correct resultaat opleveren, vanuit een oogpunt van de door het Hof nadrukkelijk beleden vrijheid van parodie bevredigt dit niet. Volgens Voorhoof zet het Hof hier via de achterdeur de parodievrijheid 'op de tocht' [Voorhoof, *AMI* 2014, p. 184-185]. Parodieën kunnen uit de aard der zaak hard en kwetsend zijn; met al te gevoelige auteursstenen mag niet te snel rekening worden gehouden. Uiteraard vindt de parodie evenals iedere andere uiting haar grens in het verbod op het doen van discriminerende uitingen. Maar was daarvan bij deze kalender echt sprake? Het laatste woord hierover is aan de Belgische rechter.

Tenslotte: de sterk Unierechtelijke en fundamenteelrechtelijke onderbouwing die het Hof aan de parodiebeperking geeft, roept de vraag op wat er uiteindelijk overblijft van het facultatieve karakter

van de parodiebeperking. Als de parodie een autonoom unierechtelijk begrip is en tevens een exponent is van de in het EU-handvest gewaarborgde uitingsvrijheid, moet dat dan ook niet gelden voor lidstaten die (nog) geen parodiebeperking kennen? De uitspraak van het Hof levert met dat al een krachtig argument op om de (meeste) wettelijke beperkingen van de Auteursrechtlijn voor alle lidstaten verplicht te maken.

Het arrest is door diverse auteurs besproken in *AMI* 2014/6.

P.B. Hugenholtz